

SZABADGONDOLAT

VILÁGNÉZETI ÉS POLITIKAI
FOLYÓIRAT

• TARTALOM •

FOGARASI BÉLA: A munka problémája.

PIKLER J. GYULA: Földreform.

POLÁNYI KÁROLY: Fizikai és szellemi munka.

CSÉCSY IMRE: Területi integritás.

KONSTRUKTIV SZOCIÁLIZMUS.

SISA MIKLÓS: Parasztszegénység tanácsai.

SZEMLE. Rudas Zoltán: Hozzászólás. — A Galilei Kör hivatalos jelentése.

Főszerkesztő: **POLÁNYI KÁROLY**

Szerkesztők:

RUDAS ZOLTÁN és SISA MIKLÓS

1919. JANUÁR 1.

Ára K. 1.60

Polányi Károly:

Fizikai és szellemi munka.

Az értelmiségi osztály a háboru alatt mutatta ki, hogy az értelmi erők, amelyből él, azok benne nem élnek. A társadalmi csoportok önzően vak érdekeinek és a csöcselék érvsüket szenvedélyeinek a kihegyezője és az elmérgesítője mindenütt éppen az értelmiségi osztály volt.

Az ipari munkásosztály meg a háboru alatt mutatta ki, hogy az emberi haladás ügyét egyedül ő reá bízni nem lehet. Néhány jól megválasztott jelszótól megtévesztve és megfelelő munkabéremelésről megvesztegetve, a szervezett népmilliók mindenütt cserbenhagyták történelmi hivatásukat.

Csak a fizikai és a szellemi munka megújított tábora, egyesülve és együttesen válthatja meg az emberi társadalmat.

1.

1914 augusztus 4-ike az automatikus haladásba vetett materialisztikus vakhitet örökre összetörte.

A nagy csalódás magyarázata pedig egy igen egyszerű tévedés volt, amely nem a proletáriátus tömegein, hanem rajtunk mulott, akik ellenkező magatartást vártunk azoktól.

A szocialista kritika kimutatta volt, hogy az uralkodó osztályok érdekeltsége a nemzeti kulturában nem pusztán eszmei és erkölcsi, hanem jórészt anyagi is. A kapitalistának nemcsak azért olyan drága a hazája, mert neki is jólesik, ha a nyelv, amelyet szeret, a történelem, amelyben hinni tanították, a szokások és tájak, amelyekhez gyermekkori emlékei fűzik, zavartalan ragyogásukban élnek benne tovább, hanem azért is, mert a nemzeti kulturán épül fel az az állam, amely neki a gazdasági kizsákmányolás minden előnyét nyújtja saját hazájának proletáriátusával szemben. Ebből a helyes felismerésből az is világossá vált, hogy az államok közötti ellentét nemcsak a hatalmi, a hagyományos és érületi előítéletekre támaszkodik, hanem azokra az — akár helyesen, akár helytelenül — megítélt anyagi érdekekre, amelyeket ezen országok uralkodó osztályai egymással szemben háboruval elintézhetni vélnek.

A tévedés annál a következtetésnél történt, amelyet ebből a tényállásból a proletáriátus elhelyezkedésére nézve levontunk.

Igy okoskodtunk: »Ahol anyagi ellentét sincsen, ott semmiféle ellentét sincsen. Tehát semmiféle ellentét sincsen a kü-

lönböző államokban élő proletárok között, mert ezek között anyagi ellentét nem áll fenn.»

A helyes következtetés azonban ez lett volna: »Mivel a proletár anyagilag nincsen érdekelve az ő hazájának a nemzeti kulturájában — hiszen az neki anyagilag valóban mindegy, hogy őtet a német vagy a francia tőkés zsákmányolja-e ki, — ennek folytán az ő érdekeltsége nemzete kulturájában merőben eszmei és erkölcsi, tisztán érzületi érdekeltség. A kapitalista csak félig eszmeileg és erkölcsileg, — mert másik felében anyagilag — van érdekelve a hazája és nemzete ideológiájában, de a proletárnak, annak semmije sincsen, mint csak ez, neki nincsen egyebe, mint a nép dala, amit fütyürész, a szaklapja, amelyet olvasgat, az ő hazájának a szociáldemokrata pártja, amelyre megτανították őt büszkének lenni.«

Ha idején észrevette volna az elmélet azt a tévedést, amelynek áldozata lett, akkor a nemzeti ideológiák hatékonyságát nem 1914 augusztus 4-én szenvedte volna el és nem Brest-Litovszkban ismerte volna el azt — elkésetten —, hanem a tények alapján biztosan tovább építve, sikerült volna az internacionalizmusnak egy olyan érzelmi és eszmei világát kiépíteni és a munkásságba belenevelni, amely nem letagadáson és materialisztikus illuziókon épült volna fel, hanem, a nemzeti érzületek elismerése által, azoknak a valódi túlhaladásán. Ez az internacionalizmus nemcsak a tőke elleni nemzetközi érdekszolidaritást hangsúlyozta volna, — mert ez elégtelen, — hanem a legnagyobb súlyt arra fektette volna, hogy a nemzeti nyelv és kultura sohase lehessen ellentétbe hozható az Internacionále ideáljaival. Ezen a nyomon haladva olyan nemzetközi intézményeket létesített volna a szociáldemokrácia, amelyek a háboru veszélye esetén való egyöntetű magatartást valóban biztosíthatták volna.

2.

Ismét végzetes csalódás előtt áll a világ proletáriátusa és e csalódás újra mérhetetlen szenvedést fog zudítani az emberiségre. És ennek a csalódásnak az oka is egy durva elméleti tévedés, még pedig ugyanaz a materialisztikus illuzió, amely 1914 augusztus 4-éhez vezetett. És ma is elhárítható még a katasztrófa, ha idején eszmélünk rá a veszedelmére.

Az ipari munkásság egy része küzdelmet indított a kommunista társadalom azoínali megvalósításáért.

Ezen küzdelem természetesen a munkástársadalom érdeksolidaritására épít. Kézi munkának és szellemi munkának az anyagi érdeke ugyanaz: a kapitalizmus megdöntése és a szocialista gazdálkodás kiküzdése.

A végzetes tévedés ott van, mintha ebből az következne, hogy a kézi munka és a szellemi munka között ellentét fel nem merülhetne, mintha az anyagi érdekellentét hiánya egyúttal mindenféle ellentét hiányát jelentené. A valóságban éppen ellenkezőleg azt jelenti, hogy az eszmei és erkölcsi érdekellentétek lépnek előtérbe és ezek szabják meg a kapitalizmus elleni közös küzdelemben is a kézi munka és a szellemi munka egymáshoz való viszonyát.

Ezt a világnézeti, eszmei és erkölcsi ellentétet csakis úgy lehet kiküszöbölni, ha azt elismerjük és tuhaladjuk. Ha letagadnók — akkor és ott fogna ismét jelentkezni, amikor az a közös ügyre végzetessé válhatnék.

Nem az értelmiségi osztályról van itt szó, amely a világháboruban elárulta a hivatását, mint az ipari proletáriátus is augusztus 4-én, hanem a szellemi munkáról, amely minden történelmi kategóriától függetlenül az emberi munkának örök és alapvető kategóriája.

A fizikai munkát és a szellemi munkát egy világnézet választja el egymástól és ez a világnézeti eltérés azért szükségzerű, mert az mindegyiküknek éppen a munkájukból fakadó világnézetük.

1. A kézi munkás számára a fizikai munka a valódi, az igazi munka, az egyedüli, amely a világot valóban megváltoztatja. A fejmunka csak afféle könnyebbfajta foglalkozás.

A fejmunkás számára a szellemi munka a valódi, az igazi munka, amely a világot valóban megváltoztatja. A kézi munka az emberi testből motort csinál és az e fajta munkát nem idealizálni kell, hanem inkább megszüntetni azt.

2. A kézi munkás számára az ő munkájának az értéke abban a kézzelfogható eredményben van, amelyet produkál: a fizikai munka fizikai eredményében. Ellenszolgáltatásul pedig követeli a maga munkájának az eredményét: az általa előállított terméket.

A fejmunkás számára az ő munkájának az értéke abban a kézzel nem fogható haszonban van, amelyet az a termelési rendben vagy bárhol egyebütt a társadalomnak hajt: a szellemi munka szellemi eredményében. Ellenszolgáltatásul pedig

követeli a maga munkája értékének az elismertetését: hatáskört követel magának és felelőséget.

3. A kézi munkás munkaórával méri a végzett munkája értékét és az előállított termelvényt is munkaórával méri. A fejmunkás a munkája értékét sem munkaidőben, sem más fizikai mértékben nem méri, hanem azon, minő hatáskörben és minő felelősséggel végezte azt. Ellenértékül pedig ismét megfelelő foku hatáskört és felelőséget követel.

4. A kézi munkás anyagi kárpótlása lehet kisebb vagy nagyobb, mint a munkájának az értéke és ettől fog függeni a magatartása a társadalommal szemben. A fejmunkától bizonyos hatáskör és felelősség elválaszthatatlan és ezért a fejmunkás érdektelegebb a fizikai munkásnál a társadalom gazdasági berendezésében. Az ő munkájának az ellenértéke a munkája feltételeiben már biztosítva van.

Ezek a munkájukból fakadó értékelési és felfogásbeli, vagyis világnézeti különbségek fogják kikerülhetetlenül a fejmunkás és kézi munkás egymáshoz való viszonyát megszabni. Mint csoportok küzdelmei ezek kérlelhetetlenebbek minden anyagi érdekellentétnél, mert az anyagi kérdések csupán a több vagy kevesebb kérdései: azokban lehet középut is, de az értékelés kérdése irányok kérdése és egy vonalon két irány csak együtt haladhat vagy merőben összeütközhet.

A munkájára vonatkozó ideológia — akár fizikai munka, akár szellemi az — minden munkás alapmeggyőződése. Ez az ő hite, ez a vallása. Egy materialisztikus és egy idealisztikus munkaelmélet között nincs középut, — ezt az ellentétet csupán egy magasabb felfogás egyeztetheti ki.

Egy új világprobléma körvonalai jelennek meg a szellemi láthatáron és ezt a problémát meg kell oldania a társadalom létesítő új erőknél, különben maga az emberi társadalom fog elpusztulni.

A kézi munka és a szellemi munka harca a legesztelenebb és legbünösebb testvérharc volna, amelyet a történelem ismer. A vallásháborúk minden borzalma elevenednék fel újra.

Csak a tiszta igazság menthet meg bennünket és a föltett akarat, hogy a megoldást megtaláljuk.

SZABADGONDOLAT

**VILÁGNÉZETI ÉS POLITIKAI
FOLYÓIRAT**

• TARTALOM •

HELVÉTH GÉZA: Babel tornya.

**GRIGOROVITS: Az orosz szovjet-
Kormány I.**

**POLÁNYI KÁROLY: Fizikai és szellemi
munka II.**

**DARVAS SIMON: Tömeghisztéria és
gyávaság.**

POLITIKA

SISA MIKLÓS: A munkástanács határozata.

KONSTRUKTIV SZOCIÁLIZMUS

KELEN JÓZSEF: Kommunizált termelés.

**PÁRTOS ZOLTÁN: Az egészségügy
szocializálása.**

SZERKESZTŐI HIREK

Főszerkesztő: POLÁNYI KÁROLY

Szerkesztő: SISA MIKLÓS

1919 JANUÁR 15.

Ára K. 1.60

Miért tesszük ezt?

Mert inkább törődünk bele egy világháborúba, a népek háborújába, semhogy a polgárháborút mint létező ténytet elismerjük és nyíltan a szemébe nézzünk.

Bár sokat olvastunk a francia forradalomról és a párisi kommünről, talán irtunk is róla valamikor valahol. Akkor azonban nem éltünk itten, távol voltunk a puskagolyótól. És a jelenlegi orosz forradalomhoz viszonyítva a dimenziók is kicsinyek voltak.

De hogy a mi korunkban, az 1918-ik évben, a mi közvetlen szomszédságunkban egy ily hatalmas szociális-proletár polgárháború tombolhasson, lángolhasson és loboghasson, mindig új meglepetéseket hozva magával, hogy még Londonban, Párisban, Wienben és Berlinben is alakulhassanak munkástanácsok — ezt nem tudjuk megérteni, ezt nem akarjuk meglátni.

Ezért könnyebb és kényelmesebb a »bolsevikiek« rémtettei felett erkölcsileg megbotránkozni, mint az orosz polgárháború világtörténelmi jelentőségét, az orosz forradalom ható-erejét felismerni.

Jelen cikk célja ezzel szemben tisztán a tájékoztatás. Anélkül, hogy állást foglalnék a bolshevikiek ellen, vagy mellett, tisztán csak arra szoritkozom, hogy lényegéről lehető objektív ismertetést adjak és az ítélezést teljesen az olvasóra bízom.

.....

Polányi Károly:

Fizikai és szellemi munka II.

»Csak a fizikai és a szellemi munka megújított tábora egyesülve és együttesen, válthatja meg az emberi társadalmat.«

»A kézimunkások és a fejmunkások harca a legesztelenebb és a legbünösebb testvérharc volna, amelyet a történelem ismer. A vallásháborúk minden borzalma elevenednék fel újra.«

»Csak a tiszta igazság menthet meg bennünket és a feltett akarat, hogy a megoldást megtaláljuk.«¹

Ehhez a munkához akarunk mi is hozzá járulni:

¹ Első közlemény. Szabadgondolat január 1. számában.

Az értelmiségi osztálynak, külsőleg és belsőleg egyaránt, végleg szakítania kell a tőkés gazdálkodással. Akik pedig erre egyéni érdekeik vagy lelki szerkezetük miatt nem képesek, azokat tagadja meg az értelmiség és közzösítse ki a maga soráiból.

Főtételünk, — hogy a szellemi munka anyagilag kevésbé érdekelt a társadalom gazdasági berendezésében, mint a kézi munka, — csak akkor jelöl ki hivatást a szellemi munka tábora számára és csak akkor képesíti és jogositja őt a szellemi erők képviselőjére is, ha ez az anyagi érdektelenség ma gyakorlatilag abban nyilvánul meg, hogy nem hagyják magukat sem egyenként, sem tömegükben a kapitalizmus védelmére felhasználni, hanem szívvel-lélekkel szolidárisak ipari munkástestvéreik harcaival. Ez az első lépés a megújulás felé.

A második lépés az, hogy az anyagi érdekelttség illuzióját nemcsak jobbra, hanem balra is végleg eltolva vagy legyőzve, nem állanak egyszerűen a kézi munkások tábora mögé, ahol a számuk vajmi keveset, a fajsúlyukat pedig csak a számuk jelentheti, — hanem önsúlyukra eszmélve, — ahogy azt a kézi munkásság teszi, — saját hivatásuk társadalmi teljesítését vállalják. A fejmunkások külön szervezkedése kötelesség, — amelyet feladniok nem lehet anélkül, hogy egyben fel ne adnák azt a társadalmi szerepet is, amely az ő munkájuknak a lényege. Aki ma közülük azt hinné, hogy a nivellálódás, a kézi munkához való hasonulás a kötelessége, árulást követne el a legfőbb kötelességén, amelyet meg nem tagadhat anélkül, hogy önmagát meg ne tagadná: a szellemi munka felelősségvállaló és hatáskörös lelkületén, azon a világot értelmező meggyőződésén, hogy a valódi munka a szellemi munka, az értékes megerőltetés a belső megerőltetés, hogy a társadalom automatikus fejlődése, amelyre a kézi munkás hivatkozik, csupán külső látszat, amely mögött a tudatos és szakadatlan haladás szellemi munkája rejtőzik.

A harmadik lépés: hogy ez, a kapitalizmus rendjében anyagilag érdektelen, erkölcsileg azzal érdekellenes, a kézi munkásoktól azonban különálló tömeg, egész értelmi és erkölcsi erejét latba vesse a társadalom gazdasági átalakítása érdeké-

ben. A maga külön erejét, amely az értelem ereje is, amely annak a fölénye a vak erőszak és a süket szenvedély fölött.

Az első lépés a kapitalizmustól emancipálja, a második a kézi munkások mellé állítja, a harmadik pedig a megújított szellemi munkás tábor öntudatos szerepre képesíti a történelem eseményeiben.

Ez a legmagasabb öntudatu tábor a munka jogos ügyét és igazságát az ipari munkássággal együtt győzelemre viheti, anélkül, hogy az emberi társadalom elismert értékeinek elpusztulását szükségképen kockáztatni kellene.

2.

Más megoldás nincsen.

Mert nincsen más mód megakadályozni, hogy a kézi munkások tömegei mellett a fejmunkások tömegei súlytalan statisztákká ne váljanak és ezzel együtt a bennük felhalmozott és emberi közkinccset tevő tőkéje az értelemnek és az önfegyelemnek súlytalan semmivé ne váljon. A kézi munkások vezetői csak egyes intellektüellek lehetnek, a fejmunkások tömegei nem állhatnak mint tömegek, egy olyan mozgalom élén, amelynek az iramát és a lefolyását szükségképen náluk annyival 1. homogénebb, mert uniformisabb 2. könnyebben meggyőzhető, mert kevesebbre vállalkozó és 3. tömegesebb üzemi munkások szabják meg. Ha pedig nem az élén vannak, akkor sehol sincsenek, mert a munka rendjében élén állók nem lehetnek a politika rendjében a hátul kullogók, anélkül, hogy ezen ellentmondás egymagában az átlagos tömeg alá ne süllyesse őket jelentőségben, önbecsülésben egyaránt. Ez az ok, amely miatt a fejmunkások tömegei abba soha bele nem nyugodhatnak, hogy őket az üzemi munkásság mellé állítsák, mert ezzel nem egyenjogúsítást nyernek el, hanem önmagukat abszolúte és relatíve lefokozzák. Ahol pedig anyagi érdekellentét nincsen, ahogy kézi munkás és fejmunkás között nincsen, — ott ezek az ideologikus ellentétek szabják meg kérelhetetlenül a csoportok egymáshoz való viszonyát. Ezt a tételt első közleményünkben igyekeztünk bebizonyítani.

Nincsen továbbá más mód megakadályozni azt, hogy a fenti, — többnyire öntudatlanul maradó, — ellentmondás folytán az üzemi munkásságnak a diktatúrára irányuló akciója le ne gázolja és meg ne semmisítse a kvalifikált szellemi munka

egész taborát. Nem a kétoldali politikai elhelyezkedés kérdése ez, nem is a kölcsönös jó- vagy rosszakaraté, nem szándékoké általában. Az üzemi munkásság hiába tüzné ki szilárd eltökéltséggel végső céljául a szellemi munka felszabadítását: az ő utja, ha egyedül járja azt meg, annak a megsemmisítésén keresztül vezethet csak. Nem akarunk fájdalmas példákra hivatkozni: — ezek a példák ne jelentsenek semmit sem, hiszen ha példák szükségszerűséget jelentenének, honnét meritenők mi magunk az erőt az eszmélődéshez, az újra megfontoláshoz, a tanácshoz, a felhíváshoz? Nem példákra gondolunk tehát, hanem arra, amit első cikkünkben kimutattunk már, hogy a munkájából fakadó világnézet az, amit a kézi és a fejmunkát egymástól elválasztja és hogy ez a belső ellentmondás vezetne ahhoz a képromboláshoz, ami a szellemi munkások megsemmisítése volna, mindenféle jövő társadalom kialakulásának ez a letörülhetetlen bélyege.

Nincsen más ut megakadályozni azt, hogy a munkafegyelm rendje, amely tovább is felülről lefelé irányul az üzemben és amelyet kikényszeríteni legfőbb feladata kell, hogy legyen mindenféle proletárdiktaturának, ne kerüljön megoldhatatlan ellentétbe a proletáriátus politikai fegyelmével, amely a tömegmozgalom természete szerint szükségképen tovább is csak alulról felfelé mehet és hogy emiatt ne támadjon mindenki akarata ellenére az akcióban egy olyan váratlan, belső összeütközés, amelynek a csalódása egy második augusztus 4-ike volna az emberi haladás ügye számára.

Nincsen más ut megakadályozni végül azt, hogy a kézi munkás és a szellemi munkás munkaértékelmélete (lásd: első közlemény) ne vezessen vallásháborúra közöttük. A kézi munkás, láttuk, szükségképen materialista, a szellemi munkás szükségképen idealista. A kézi munkásság ugyan, velük együtt, a jövő társadalmát idealisztikusan rendezi be, — de indítványai elsősorban a szellemi munkás számára jelentenek áldozatot, magasabb hivatásbeli felfogást, anyagi lemondást: etikai idealizmust. A saját maga számára tovább is minden cselekvésének az indoka, minden felelősségvállalás igazolása, minden történelmi akció végső oka és értelme: a merő materiális érdek, az anyagi előny marad. Ezen az alapon ébreszti öntudatra, — anyagi öntudatra — ezen az alapon szólítja hivatásra, — érdekbeli hivatásra, — a tömegeket és ezért az anyagi érdekért ve-

zeti őket rohamra, minden elismert közös emberi érdek feláldozása árán is. Igazat és jót hirdet, amikor az ideális társadalmat hirdet, — de hivatottság nélkül teszi azt. A szellemi munkás pedig, aki belső kényszerből idealista, soha sem fogja az ideálfizmushoz való külső kényszert egy olyan osztálytól elfogadni, amely elméletét és gyakorlatát egyaránt a saját anyagi érdekére építi fel.

*

Eszméljenek a kézi munkások vezetői. Még idejekorán van. Csak a fizikai és a szellemi munka megújított tábora, együttesen és egyesülve, válthatják meg az emberi társadalmat.

Darvas Simon:

Tömeghisztéria és gyávaság.

(Kis jegyzetek nagy eseményekhez).

Tömeghisztériáról irnak a néphangulatok és érzelmek leggyorsabb diagnosztizáló: a napilapok. E tömeghisztéria tünetei: a leglehetetlenebb híreknek és rémmeséknek villámgyors terjedése, az azoknak való kritikátlan hiteltadás, ezzel kapcsolatosan dermesztő félelem és lappangó szorongási érzetek, továbbá a jelen minden pillanatát megméltató sejtelmek és borzongások a legközelebbi jövőtől.

A bajt kísérő tünetekből a sajtó gyorsan, de felületesen diagnosztizál s teljesen tanácstalanul áll a súlyos betegséggel szemben, minthogy nem tudja felfedezni a kórokozót s nem látja a dolgok mélyén fekvő összefüggéseket. Csodálkozik, hogy ez az erős és ellentálló szervezet: a magyar nép, amely félistenes bátorsággal nézett közel öt évnek halálos veszedelmeivel szembe és viselte hősiességével megtagadással annak rettentő szenvedéseit, most egyszerűen összeroppant, jelentéktelen csete-patéktól, harmincezer fegyelmezett katona közül kétszázhatvannak hangos, de értelmetlen tüntetésétől hisztérikus rohamot kap.

A derék magyar sajtó, — amelynek keserves önvallomásaiból most utólag derül ki, — hogy míg bámulatos hősiességgel s a kezdő középkor aszkétáira és flagellánsaira em-